

σκευάσθη κατὰ τὸν 5^{ον} μ. Χ. αἰῶνα ἤτοι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς μεγίστης ἀκμῆς τῆς παλαιοχριστιανικῆς τέχνης, ὡς ἀπεδείχθη διὰ τῶν ἐσχάτως ἀποκαλυφθέντων πολυπληθῶν λαμπρῶν χριστιανικῶν μνημείων, ἅτινα χρονολογούνται ἀσφαλῶς ἀπὸ τοῦ 5^{ου} αἰῶνος.

Ἐρωτᾶται ἤδη ποίαν χριστιανικὴν κοινότητα ἐξυπηρετεῖ ἡ παρὰ τὸ σημερινὸν Κιάτο μεγάλη αὐτῇ βασιλική; Ἡ θέσις ἐφ' ἧς κεῖται ὁ ναὸς ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν θέσιν ἐν ἣ ἔκειτο τὸ ἐπίνειον τῆς ἀρχαίας Σικυῶνος, τῆς τε ἀρχαϊκῆς καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ 303 π. Χ. ἐπὶ τοῦ μίαν ὥραν νοτιώτερον ὀχυροῦ ὁροπεδίου ὑπὸ τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ συνοικισθείσης ἑλληνιστικῆς Σικυῶνος (Δημητριάδος). Ἡ ἑλληνιστικὴ δ' αὕτη Σικυὼν ἐξηκολούθει νὰ ὑφίσταται μέχρι περίπου τῶν χρόνων τοῦ Πausaniou, ἤτοι τοῦ 2^{ου} μ. Χ. αἰῶνος. Ἐκτοτε ὅμως ἀρχίζει νὰ παρακμάζῃ, ἐρημωθείσα ὑπὸ σεισμῶν συμβάντων καὶ κατὰ τὸν 2^{ον}, μάλιστα δὲ τὸν 3^{ον} μ. Χ. αἰῶνα. Ἐχω λοιπὸν τὴν γνώμην ὅτι κατόπιν τῶν ἀλλεπαλλήλων σεισμῶν παρέμεινε μὲν συνοικισμός τις ἐν τῇ παρὰ τὸ Βασιλικὸν θέσει τῆς ἑλληνιστικῆς Σικυῶνος, ὃν δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν καὶ κατὰ τὴν βυζ. ἐποχὴν, συνεπήχθη ὅμως καὶ νέος χριστιανικὸς συνοικισμὸς κάτω ἐν τῇ πεδιάδι καὶ πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἀφθονα δὲ λείψανα τοῦ συνοικισμοῦ τούτου, κείμενα εἰς ὀλίγων μέτρων ἀπὸ τῆς βασιλικῆς ἀπόστασιν, εὐρέθησαν πρὸ τριῶν ἐτῶν εἰς μεγάλην ἔκτασιν, κατεστραφισαν ὅμως δυστυχῶς ὑπὸ τοῦ ἀνακαλύψαντος κτηματίου πρὶν αὖν ἐρευνηθῶσιν. Πρὸς τοῦτον δὲ τὸν συνοικισμόν, ἀνθοῦντα φαίνεται καὶ κατὰ τὸν 6^{ον} αἰῶνα, θὰ πρέπει νὰ ταυτίσωμεν τὴν ἐν τῷ Συνεκδήμῳ τοῦ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἀκμάσαντος γραμματικοῦ Ἱεροκλέους μνημονευομένην ὡς μίαν τῶν σπουδαιότερων πόλεων τῆς Ἀχαΐας, Νέαν Σικυῶνα. Κατὰ ταῦτα τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν βασιλικὴν θὰ ἔπρεπε νὰ ὀνομάσω μᾶλλον τῆς Νέας Σικυῶνος. Ἐν τούτοις πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεως τῆς πρὸς τὴν ἑλληνιστικὴν, ἣτις εἶναι ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὴν ἀρχαϊκὴν, ἡ Νέα Σικυῶν, ὀνόμασα ταύτην τῆς Κάτω Σικυῶνος.

ΑΝΑΣΤ. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

6. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΜΥΚΗΝΑΪΚΩΝ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΩΝ ΑΡΧΑΙΑΣ ΑΧΑΪΑΣ

Εἰς θέσιν Λομποκά, θερινὴν διαμονὴν τῶν χωρίων Μποντιά (μεγάλου καὶ μικροῦ) καὶ εἰς κτήματα τοῦ κ. Θάνου Κατριμάνου κατὰ τὸ πλεῖστον, ἐκτείνεται γήλοφος ἐκ μαλακοῦ ψαμμίτου παρὰ τὰς ὄχθας σχεδὸν τοῦ Σελινούντος ποταμοῦ καὶ ἀκριβῶς κάτωθι τοῦ βουνοῦ, τὸ ὁποῖον ὅλως ἀπόκρημνον ὑπέρεκειται καὶ τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται Κρανιά (κραναή).

Ἐπὶ τοῦ γηλόφου τούτου καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν οἱ ἀρχαῖοι κατὰ τὸν 12^{ον} καὶ 11^{ον} αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ κατεσκεύασαν τὸ κοιμητήριον τῶν νεκρῶν

των διὰ τῆς λαξεύσεως θαλαμοειδῶν τάφων κατὰ τὸ ἔθος τῶν χρόνων ἐκείνων.

Τὴν κορυφὴν τοῦ γηλόφου εὐρόντες μαλακὴν οἱ κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς κάτοικοι ἰσοπέδωσαν εἰς ἱκανὴν ἔκτασιν διὰ νὰ τὴν χρησιμοποιήσουν ὥς ἀλώνια τῶν χωρίων.

Τὰ χῶματα τοῦ λόφου κατέπεσον πλαγίως καὶ ἐκάλυψαν τὰς ὑπορεῖας ἐνθα ἐκτείνονται ἀραβοσιτοφόροι ἀγροὶ κρύπτοντες ἄνευ ἀμφιβολίας πλείστους εἰσέτι θαλαμοειδεῖς τάφους, ὧν ἡ εὕρεσις ἀπόκειται εἰς τὸ μέλλον.

Ἡμεῖς κατὰ τὸ θέρος τοῦτο ἠρευνήσαμεν μόνον μέρος τῶν παρειῶν τῶν σημερινῶν ἀλωνίων, εὐρόντες μόνον τρεῖς λαξευτοὺς τάφους, εἰσελθόντες εἰς αὐτοὺς ἄνωθεν. Τούτων οἱ δύο μὲν ἦσαν συλημένοι καὶ κατεστραμμένοι, καίτοι ὁλος ὁ θάλαμος αὐτῶν διὰ τῆς ἀνασκαφῆς ἀνεφάνη καὶ ἐκαθαρίσθη μέχρι τοῦ δαπέδου, ὃ δὲ τρίτος πλήρης μὲν χωμάτων ἀλλ' οὐχὶ συλημένος,

Εἰκ. 1. Εὐρήματα ἐκ τῶν Μυκηναϊκῶν τάφων τῆς θέσεως Λομποκά τοῦ Μποντιά τῆς ἀρχαίας Ἀχαΐας ἐξ ἀνασκαφῶν τοῦ θέρους 1933. Τυφλόστομα ἀμφορείδια, χαλκὴ λεπίς μαχαίριου καὶ κύπελλον.

διότι εὗρομεν ἐν αὐτῷ οὐ μόνον τοὺς σκελετοὺς τῶν νεκρῶν ἀλλὰ καὶ τέσσαρα τυφλόστομα ἀμφορείδια καὶ κύπελλον καὶ χαλκὴν λεπίδα μαχαίριου εἰς ἀρίστην κατάστασιν (εἰκ. 1).

Καίτοι ἡ ἔρευνα αὐτόθι ὑπῆρξεν ἐξαιρετικῶς μικρὰ κατὰ τὸ θέρος τοῦτο, λόγῳ τῶν γλισχροτάτων μέσων, τὰ ὅποια διετέθησαν διὰ τὰς ἀνασκαφάς, ἐν τούτοις ὑπῆρξεν ἀρκετὴ διὰ νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι καὶ εἰς τὸ ἀπομακρυσμένον τοῦτο καὶ ὀρεινὸν μέρος τῆς ἀρχαίας Ἀχαΐας ἐξετείνεται ὁ αὐτὸς προϊστορικὸς πολιτισμὸς, πυκνότατα διαδεδομένος μὲ τὰ αὐτὰ ἢ παρόμοια εὐρήματα, ὡς εὐρέθησαν καὶ εἰς πλείστας ὑπ' ἑμοῦ ἐρευνηθείσας νεκροπόλεις τῆς ἀρχαίας Ἀχαΐας κατὰ τὰς τελευταίας ἑκατονταετηρίδας τῆς δευτέρας π. Χ. χιλιετηρίδος.

Οὐ μόνον δὲ τοῦτο ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον ὅλως ἀντίθετον πρὸς τὸ ἀνασκαφέν, εἰς τὸ χωρίον Λάλουσι τῆς Τριταίας, ἐπὶ τῆς κορυφῆς καὶ τῶν

παρειῶν τῶν γηλόφων τῶν περιστεφόντων τὸ χωρίον διεπιστώσαμεν τὴν ὑπαρξίν Μυκηναϊκῶν τάφων, ὧν τὴν ἔρευναν θὰ ἐπιχειρήσωμεν εἰς προσεχὲς μέλλον.

Ἐκεῖνο δ' ὅμως τὸ ὁποῖον ἔχει ἐξαιρετικὴν σημασίαν κατὰ τὰς ἐρεῦνας τοῦ θέρους τούτου εἶναι, ὅτι διεπιστώσαμεν παμμέγιστον Μυκηναϊκὸν νεκροταφεῖον ἐγγύτατα τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν. Τὸ νεκροταφεῖον τοῦτο ἐκτείνεται εἰς τοὺς ἀμέσους ὑπὲρ τοὺς σημερινούς στρατῶνας κειμένους λόφους, καὶ ἐν συνεχείᾳ καταλαμβάνει ὅλην σχεδὸν τὴν ἀμπελοτρόφον κατὰ τὸ πλεῖστον ἔκτασιν τῆς σημερινῆς Σαμακιᾶς.

Διὰ τὴν προελληνικὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν, ἡ εὕρεσις τοῦ νεκροταφείου τούτου σχετιζομένη μὲ τὴν ὑπ' ἐμοῦ κατὰ τὸ 1923 εὕρεσιν ἡμίσειαν ὥραν ὑψηλότερον εἰς θέσιν ἄνω Σιχαινὰ ἐτέρου Μυκηναϊκοῦ νεκροταφείου, ἔχει μεγίστην σημασίαν καὶ παρέχει εἰς ἡμᾶς τὸν μίτον πρὸς λύσιν ζητημάτων ἀναγομένων εἰς τὴν παναρχαίαν ἱστορίαν τῶν συνοικισμῶν ἐκείνων, ἐξ ὧν βραδύτερον εἰς ἱστορικοὺς πλέον χρόνους ἀπετελέσθη ἡ σημερινὴ πόλις τῶν Πατρῶν. Οἱ συνοικισμοὶ οὗτοι ἦσαν τρεῖς, ἡ Ἀρόη, ἡ Μεσάτις καὶ ἡ Ἀνθεία, ἔχοντες οὐ μόνον ἰδίᾳ λατρείας ἐκάστη ἀλλὰ καὶ κοινὰς λατρείας καὶ κοινούς θεοὺς καὶ ἑορτὰς θρησκευτικὰς κατὰ τὰ σχετικὰ χωρία τοῦ Πανσανίου.

Τὸ παρὰ τὰ ἄνω Σιχαινὰ ὑφ' ἡμῶν ἀναλυφθὲν νεκροταφεῖον παρὰ τὸν Μείλιχον ποταμὸν καὶ ὀλίγον κατωτέρω τῆς πηγῆς, ἐξ ἧς ὑδρεύεται ἡ σημερινὴ συνοικία Τζίνη, πλησίον τῶν χωρίων Μούντενη καὶ Μπάλα καὶ εἰς θέσιν «Ἀγριαπιδιά» ἀπεδώσαμεν τότε εἰς τὴν προϊστορικὴν Ἀρόην καὶ εἰς τοὺς παρὰ τὴν θέσιν ἐκείνην λόφους εἶπομεν ὅτι πρέπει νὰ ζητηθῇ τὸ ἱερὸν τῆς Τρικλαρίας Ἀρτέμιδος, τὸ ὁποῖον ἦτο τὸ κοινόν, ὥς καὶ τὸ ὄνομα δεικνύει, τῶν τριῶν κλήρων, τῶν τριῶν παραρχαίων συνοικισμῶν (ἴδε Jules Herbillion *Les cultes de Patras* σελ. 40 καὶ ἀλλαχοῦ καὶ Ἱστορία τῆς πόλεως Πατρῶν ὑπὸ Στεφάνου Θωμοπούλου πολλαχοῦ καὶ ἐν σελ. 50 καὶ ἐξῆς καὶ ἐμὴν ἔκθεσιν εἰς Ὑπουργεῖον ὑπ' ἀριθ. 49 τῆς 6 - 9 - 23).

Ἦδη ἡ εὕρεσις τοῦ Μυκηναϊκοῦ νεκροταφείου τῆς Σαμακιᾶς πρέπει νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν ἀρχαίαν Μεσάτιδα, εἰς τὸν δεῦτερον δηλ. προϊστορικὸν συνοικισμόν, ὅστις ἔκειτο, ὥς καὶ τὸ ὄνομα δηλοῖ, εἰς τὸ μέσον μεταξὺ τῆς Ἀρόης καὶ τοῦ τρίτου συνοικισμοῦ, τῆς Ἀνθείας, ἣτις τοποθετεῖται γενικῶς δεξιότερον, ὅπου σήμερον εἶναι ἡ Ἐγλυκάς. (Στέφ. Θωμόπουλος «Ἱστορία πόλεως Πατρῶν» σελ. 52 - 53) Ἀλλ' ἡ λέξις Μεσάτις, ὥς ὁ ἐμβριθῆς ιστοριοδίφης τῶν Πατρῶν κ. Θωμόπουλος παραδέχεται, διεσώθη ἀκριβῶς κατὰ μετὰθεσιν γραμμάτων εἰς τὴν θέσιν Σαμακιᾶ, ἣτις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ Μασακιᾶ, Μεσακιᾶ, καθὼς τὸ ρωλόϊ λέγεται λωρόϊ κ.λ.

Καὶ εἰς τὴν σημερινὴν Σαμακιὰν παράγονται ἐτι ἐξαίσιοι οἶνοι, ὥς καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν Μεσάτιδα, ἔνθα ἐλατρεύετο καὶ ὁ Μεσατεὺς Διόνυσος καὶ

ὑπῆρχεν ἱερὸν ἴδιον τῇ Μεσάτιδι Ἀρτέμιδι, ζητητέον εἰς τοὺς λόφους παρὰ τὸ Γηροκομεῖον. Τὸ ἀνωτέρω σπουδαιότατον Μυκηναϊκὸν νεκροταφεῖον τῆς παναρχαίας Μεσάτιδος θέλομεν ἐρευνήσει προσεχῶς, ἐλπίζοντες εἰς γενναιότεραν χορηγίαν πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἀνασκαφῆς αὐτοῦ, ἐκ τῆς ὁποίας οὐ μόνον ἄφθονος πλουτισμὸς τῆς ἤδη σπουδαίας προϊστορικῆς συλλογῆς τῶν εὐρημάτων τοῦ ἀνὰ τὴν ἐκτεταμένην ἀρχαίαν Ἀχαΐαν Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ θέλει ἐπέλθῃ, ἀλλὰ καὶ σπουδαιότατη συμβολὴ εἰς τὴν σκοτεινὴν καὶ μυθικὴν εἰσέτι προελληνικὴν ἱστορίαν τῶν Πατρῶν διὰ τοῦ ἀκριβοῦς καθορισμοῦ τῶν τριῶν συνοικισμῶν, ἐξ ὧν συνεκροτήθη ἡ πόλις τῶν Πατρῶν κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, ὅτι ταχέως θέλομεν εὑρεῖ καὶ τὴν θέσιν τοῦ Μυκηναϊκοῦ νεκροταφείου τοῦ τρίτου συνοικισμοῦ, τῆς Ἀνθείας.

Ν. ΚΥΠΑΡΙΣΣΗΣ

7. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΑΜΝΙΣΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ 1933 διεξήχθη ἐν Ἀμνισῷ διὰ δραχμῶν 5 χιλιάδων ἐκ μέρους τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ 10 χιλ. δραχ. φιλαρχαίων ὁμογενῶν, φροντίδι τοῦ κ. Γεωργίου Ζαρίφη. Τὰ ἀποτελέσματα ταύτης ὑπῆρξαν τὰ ἀκόλουθα:

Κατὰ πρῶτον ἐπεχειρήσαμεν νὰ καθαρίσωμεν ἐντελῶς τὸ περιεργον πυργοειδὲς οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀνακαλυφθῇ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ 1932 (Πρακτικὰ 1932 σ. 80). Ἄν καὶ ἡναγκάσθημεν πάλιν νὰ ἐγκαταλείψωμεν τοῦτο πρὸ τῆς ἐντελοῦς σκαφῆς του πρὸς ἐξοικονόμησιν χρημάτων δι' ἄλλο μέρος, ἐν τούτοις ἐξηκριβώθη ὁ προσορισμὸς του. Πρόκειται περὶ δεξαμενῆς γλυκέος ὕδατος διαρρυθμισθείσης κατὰ μνημειώδη τρόπον ὥς ἑξῆς: Σύριζα πρὸς τοὺς βορείους πρόποδας τοῦ βράχου τῆς Παληοχώρας καὶ ἀρκετὰ βαθέως εἶχεν ἀνακαλυφθῇ φλὲψ γλυκέος ὕδατος, ἣν καὶ τὸ μέρος τοῦτο εὐρίσκεται ἐν κυριολεξίᾳ ἐντὸς τῆς ἄμμου τοῦ αἰγιαλοῦ. Τὸ ὕδωρ τοῦτο, τὸ ὁποῖον εἶναι καλλίστης ποιότητος πόσιμον χωρὶς νὰ παρουσιάξῃ ὑφάμυρον γεῦσιν, περισυνέλεξαν καλύτερον λαξεύσαντες φρεατοειδῇ ἀκανόνιστον κοιλότητα εἰς τὸν βράχον. Ἐπειδὴ θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ καταχωθῇ ὑπὸ τῆς ἄμμου ἣν ἔμενεν ἀκάλυπτον, ἔκτισαν πέριξ τούτου τὸ πυργοειδὲς στερεώτατον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον ἤγαγον μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους καὶ ἔτι ὑψηλότερον. Ἀναμφιβόλως εἶτα ἐστέγασαν τοῦτο, κατήρχοντο δ' εἰς τὴν οὕτω σχηματισθεῖσαν ὑπόγειον δεξαμενὴν διὰ θυρίδος καὶ κλιμακωτῆς πιθανώτατα ἐγκαταστάσεως, ἣν μένει νὰ ἐξακριβώσωμεν διὰ μελλούσης σκαφῆς. Οὕτως ἐδημιούργησαν ὕδαταποθήκην ἐνθυμίζουσαν ἐν σμικρῷ τὴν ἀνάλογον μνημειώδη ἐγκατάστασιν τῶν Μυκηναίων.